

Inglis tilinde awispali sózlerdi qollaniwdin' Qaraqalpaq tili sóylewshilerinín' qa'teleri.

*Umida Muratbaeva

Qaraqalpaq Ma'mletketlik Universiteti Lingvistika Inlis tili 2-kurs magistranti
Annotatsiya

Usi jazilg'an maqalada ha'r bir tilde barlig'i tabiiy bolg'an awispali manidegi sózlerdin' jasalawinda ha'mde oni Inglis tilinde qollaniwda Qaraqalpaq tili ana tili bolg'an sóylewshilerdin' qate'leri haqqında ha'm onin' sebepleri haqqında tusindirip beredi. Xaliqimizdin' bay folklorinan u'zindiler ha'mde turaqli so'z dizbeklerindegi lingvistikaliq o'zgesheliklerin toliq misallar menen jetkerip beriledi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada qoraqalpoq ingliz tilini órganuvchilarning nutqida qóllaniladigan kóchiriladigan ma'no va uning tuzilmalarining xususiyatlari kórib chiqiladi va metafora, sinekdoxa tushunchasi haqida ma'lumot berildi. Xalqimizning boy adabiy merosi sanalgan she'r, hikoyatlardan misol tariqasida oydinlik kiritiladi. Tilimizning óziga xos xususiyatlaridan biri bólgan frazeologik idiomalar haqida ham tóxtalib ótildi. Shuni ta'kidlash kerakki, tilshunoslik naqshining umumiy tushunchasi yuqorida tilga olingan fikrlarda tilga olinadi. Shuning uchun zamonaviy badiiy adabiyotdan ba'zi misollar keltirildi.

Abstract

This article examines the characteristics of transferable meaning and its structures used in speaking by Karakalpak English learners errors. Information was provided on the concept of metaphor, synecdoche. The piece of poems, stories are used as examples for clarification that are considered to be the rich literary heritage of our people. Phraseological idioms, which are one of the peculiarities of our language, were also mentioned. It should be noted that the common concept of linguistics pattern is mentioned in aforementioned statements. Therefore, some examples have been cited from contemporary fiction.

Аннотация

В данной статье исследуются особенности переносимого значения и его структуры, используемые при речевых ошибках каракалпакских изучающих английский язык. Была предоставлена информация о понятие метафоры, синекдохи.

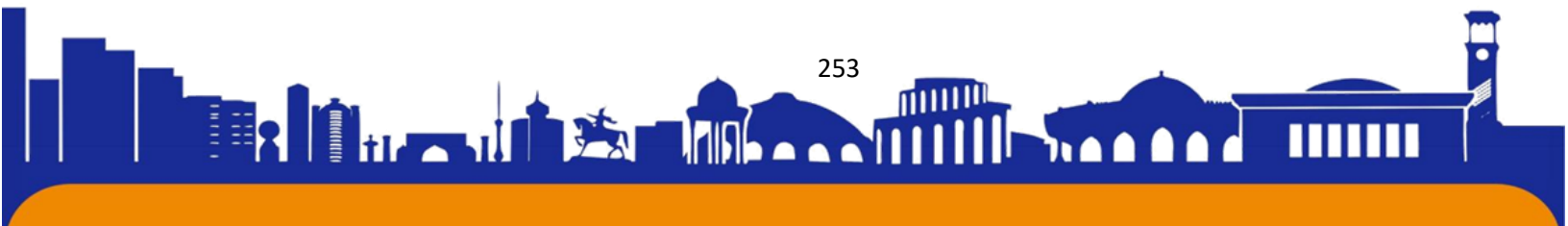
В качестве примеров для разъяснения используются фрагменты стихов, рассказов, которые считаются богатым литературным наследием нашего народа. Упоминались и фразеологические идиомы, являющиеся одной из особенностей нашего языка. Следует отметить, что в приведенных утверждениях упоминается общепринятое в лингвистике понятие паттерна. Поэтому были приведены некоторые примеры из современной художественной литературы.

Tayanish sózler: tillik aspekt, awispali ma'ni, sinekdoxa, metafora, turaqli sóz dizbekleri, metonomiya, lingvistikaliq ózgeshelik, jeke stil.

Key words: language aspects, transforable meaning, synecdoche, metaphor, phrasalogical idioms, methanome, linguistic peculiarities, personal style.

Ключевые слова: языковые аспекты, трансформируемое значение, синекдоха, метафора, фразеологические обороты, метанимия, языковые особенности, личностный стиль.

Házirgi kúndegi dáwir insandı tillik aspektte tereńirek úyreniwdi talap etedi. Til adamlardıń rawajlanıwına hám jan-jaqlama jetiskenliklerge erisiwine imkan jaratadı. Til bilimi boyınsha sońǵı jılları alıp barılıp atırǵan izertlew jumıslarında Inglis tilinde sóylewshi Qaraqalpaq tili ana tili bólg'an sóylewshiler arasında awispali ma'nide aytıw máselesi ayrıqsha úyrenilmekte. Qaraqalpaq tilindegi sózlerdin' awispali ma'nide Inglis tilinde qollanıw ózgeshelikler de arnawlı túrde úyreniwdi talap etetuǵın máselelerden biri. Sózdin' tiykarg'i ma'nisi onin' tuwra ma'nisi boladı. Tuwra ma'ni degende onin' da'slepki belgili bir predmet, qubilis ya olar arasındag'ı qatnasqa tan belgilerdi an'latip, sol predmet, qubılıstın' ataması retinde dóregen ma'nini tusiniwimiz kerek. Til bóliminde tiykarg'ı nominativlik ma'ni degen bar. Tiykarg'ı nominativ ma'ni mine usı predmetti, qubılıstı aytatug'in sózdin'da'slepki predmetlik-zatliq mazmunı, atı bolıp tabıladı. Aytayik, moyin, bilek, ókpe, mazza, barıw, keliw usag'an sózlerdin' jeke turg'anda predmet, qubılıs ya olardıń qanday da belgisin an'latiwi, predmetlik-zatliq mazmunı tuwra ma'nilerden ibarat. Bul sózler barlıq waqıtta tek usı ma'nilerden an'latilip kele bermeydi, barlıq waqıtta sol predmetlerdi ataw menen sheklenbeydi. Kerisinshe, olardıń' ma'nileri awisadi, yag'nıy, sol sózler arqalı ekinshi bir predmetti ataw za'ru'rligi tuwadı. Na'tiyjede sózdin' jan'a ma'nisi payda boladı. Bul sóz ma'nisinin'

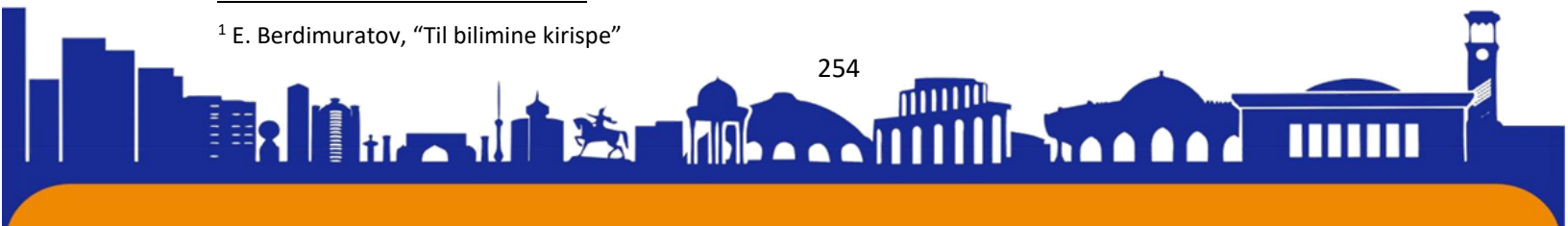
awisiwinda kórinetug'in processti ma'ni awisiw process delinedi. Usı process tiykarında dóregen maniler a'wisqan ma'nilerden ibarat.¹

Qaraqalpaq tili ana tili bolg'an u'yreniwshiler Inglis tilinde sóylegende idiomalardi yag'nıy turaqlı sóz dizbeklerin paydalanıw ha'm olarg'a sóylew tabiiy shıg'ıwi ushın ha'reket etedi, sonlıqtan qa'teler qılıw tabiiy. Mısalı, tawdin' etegi, samalyottin' qanatı, iynenin' kózi, eshektey jumıs islew. I feel exhausted working like a donkey dep qollansa ol Inglis tilinde u'lken qa'telik bolıp sanaladı sebebi olarda donkey ornına **Bee** sózi isletiledi. I feel exhausted working as a bee. Ja'ne bir mısal qaraqalpaq tilinde tawdin' etegi degen metaforaqlıq usılda jasalg'an sóz dizbegin Inglis tilinde qollanıw ushın etek sózin foot ayaq sózine almastirg'anin kóremiz; **the foot of a mountain**(the bottom or lower end of a space or object). Mısalı: Olar tawdin' etegine uy saldı degendi. They built a house at the flounce of a mountain dep aytsa **“flounce”** sózi tek g'ana kóylektin' yamasa yupkanin' etegi ma'nisinde qollanadı. Al Inglis tilinde durıs aytılwı bolsa They built a house **at the foot of a mountain** boladı.

Sezgenin'izdey sóz ma'nisinin' awisiwi a'ytewir bola beretug'in qubılıs emes, onda sa'ykes nizamlılıq ómir su'redi, sol nizamlılıqlar na'tiyjesinde sóz a'wisqan ekinshi ya onnan kóp ma'nilerge iye boladı. Bul semantikalıq process bir neshe usıllardin' bazasında iske asadı. Ja'ne mısal qılıp ha'reket-qıymil arasındag'ı usaslıq belgilerge negizlengen. Misali miynettin' qaynawı, jumistin' balalawı, samaldin' esiwi, ba'ha'rdin' keliwi, ju'rektin' uriwi sóz dizbeklerindeki qaynawı, balalawı, jurektin' uriwi, sózlerindeki qaynawı, balalawı, esiwi, keliwi, uriwi sózlerdin' awisqan manlier-ha'reket-qıymil arasındag'ı usaslıq belgilerge negizlengen. Biraqta bul sózlerdi tuwrıdan-tuwrı Inglis tilinde awdarmalap qollansaq onday jag'dayda ol sózdin' ma'nisi Inglis tilinde jog'aladı: Misali:

Ózinde iynenin' kózindey ju'regi bolsada tórt balanı du'nyaga keltirdi. (K.Sultanov). Biraqta bul ga'pti Inglis tilinde awdarmalap jetkerip beriwde iynenin' kózin degendi bizler Inglis tilinde **“eye of a needle”** qollansaq, ma'nisi ju'da tar degendi beredi. (a very narrow opening/ The term is used as a metaphor for a very narrow opening.)

¹ E. Berdimuratov, “Til bilimine kirispe”

Gu'z baslandi, atizda jumis qaynap atir... (T.Q) Autumn has come, work is boiling in the field Inglis tilinde bunday qollaniw basqasha tuyiledi ha'm bul ha'tteki tu'sinilmew qalliwiida mu'mkin.

Samalyottin qanatinda kóterilgen sıyaqlı ol ózin baxıtlı sezdi.

She felt happy as she flied in the wings of airplane The wings generate most of the lift to hold the plane in the air. To generate lift, the airplane must be pushed through the air.

Suwđın' betindegi qalqip ju'rgen plastik idislari kóbeyib, a'qibetinde flora ha'm fauna ziyanlanbaqta. (T.Q). Plastics on the **surface of the water** have increased significantly and as a result flora and fauna are harmed. Kórip turg'anin'izday su'wdin beti inglis tilinde surface of the water dep berildi, bul jerde face sózi emes ba'lkim surface sózi qollang'ani duris boladi.

*Gu'z keldi, jumis balalap atir ha'mme jerde jiyin-terim baslandi. Autumn has come, it is high time to **work is calving**, harvest has started everywhere. Al endi "calve" sózinin' ózi haywannin' balalawi manisinde qollanadi biraqta kontekske baylanisli calve sózi awispali man'ide qollanilip tur. (Calve - (of cows and certain other large animals) give birth to a calf."Galloway cows have wide pelvises and calve easily").*

Xaliq ta'jriybesi boyinsha tilde ma'ni awisiwda da predmetler arasindag'i baylanistin' tu'rli formalari tiykar boladi. Joqardag'i misallarda kórgenin'izdey Inglis tiline tuwradan-tuwri sózlerdi awistirip qollaniw qa'te boladi, ha'r bir sóz kontekske baylanisi boliwi za'ru'r. Sonday-aq ma'ni awisiw Qaraqalpaq tilinde prdemettin' neden islengen zat arasindag'i predmetlik baylanisqa tiykarlanadi. Misali: *A'kelsen'e, xrustal menen de kóreyik! Ju'weri jemegenime kóp waqtlar boldi.* Bul jerde Xrustal xrustaldan islengen idis, al ju'weri ju'weriden islengen aziq-awqat degen man'ilerde. Bunday ma'nini awistirip qollaniw Inglis tilinde da ushrasadi. Misali:

Bir benzin bashok may ju'z baliqti óltiredi. A barrel can make one hundred fish die (National Geographic). "**barrel**" for a barrel of oil.

"She drank the cup". Ol bir kesa ishti. "Cup"-kesanin' ishindegi suyiqliqti an'latip turipti.

Sóz ma'nisinin' u'shinshi tu'ri-sinekdoxaliq usil, ol metonomiyaliq usilg'a jaqin. Geyde metonimiyanin' qaramag'ında aniqlansa, geyde óz aldina ayriqshaliqqa iye usil retinde baxalanip kelmekte. Putinnin' ornina bólshegin, bólshektin' ornina putindi,

jalpisinin' ornina birliginin', birliginin' ornina jalpisin aytiliwi arqali sóz ma'nisi awisadi. Onda metonimiyaliq usil siyaqli usasliqta seziledi: Jigitlik ha'seri urg'an murinnin', keminde bir batpan samali bolar (I.Y.)

Tekstegi **Murin** sózinin' kontekstlik ma'nisi adam organizminin' bir mu'shesin an'latiwda emes, al pu'tin adamdi an'latip tur. Inglislerdin sinekdoxadan qalay paydalaniwi ha'mde Qaraqalpaq tiline uqsaslig'i bar.

The farmer needed to bring on some hired hands. "hired hands"-jalanba jumisshi ma'nisinde berilip tur, bul jerde hands sózi- qol yag'niy birlikti qollanip-kópliktin' ma'nisin berip tur.

What's the headcount for next week's party? "head"-adam ma'nisinde geshtekke neshe adam baradi dep soraliq atir.

I'm looking forward to breaking bread with you. "bread-nan sózi awqat ma'nisine awistirilip aytilip atir.

Let's take my new wheels out for a spin. "wheels"-balon sózi **mashina** ma'nisinde qollanip tur.

We need to get boots on the ground to help with the recovery effort. **"boots"-qayiqqlar** emes, **jawingerler** ma'nisinde qollanip tur.

Ulıwmalastırıp aytqanda, qaraqalpaq tilinde awispali manidegi sózlerdi Inglis tilinde hár tárepleme úyreniliwdi talap etedi. Olar sóylewdiń kórkemligin arttıradı, jazba formada kórkem shig'armalarda qollanıwda avtorıń jeke stillik ózgesheligin júzege shıǵaradı. Sonday-aq, awispali ma'nide qollanıwdın' túrleri de ózne tán ózgesheliklerge iye bolıp, hárбір dáwirdegi túrli shıǵarmalar menen tanısıw barısında awdarma ózgesheliklerge iye bolǵan sóz hám sóz dizbekleriniń tilimizde qanshelli kóp ekenligin ańlaymız. Olardı dáwirlestirgen halda hám túrli aspektlerde úyreniw búgingi kúnniń eń aktual máselelerinen bolıp qalmaqta.

Ádebiyatlar

1. E. Berdimuratov, "Til bilimine kirispe"
2. В. И. Кодуков "Введение в языкознание"
3. Martine A. Fundamentals of General Linguistics. Ed. 2nd. / A. Martinet. - M.: Editorial URSS, 2004. - С. 184 -185.
4. 2. Chomsky Noam. Syntactic Structures. - Pan-Korea Book Corporation, 1969. - P. 100
5. Dictionary.cambridge.org.
6. Macmillan Dictionary

